

ПРИКАЗ

[doi:10.5937/sinteze8-22109](https://doi.org/10.5937/sinteze8-22109)

ЈЕЗИЧКО ВАЈАРСТВО БАТЕ МАРЈАНОВА

Bata Marjanov: *Davolji rep. Knjiga otuđenja (Nevezani snop 5)*. TEMPUS editura, Timisoara, 2015.

Вајарство је уметност вајања, кипарство; **вајати** значи *длетом или сличном алатком уметнички уобличавати пластичне предмете, фигуре, ликове од тврдог материјала (гипса, глине, дрвета, мермера и др.)* – РСЈ (²2011: 120)¹. Вајар (кипар, скулптор) је уметник који ваја; креира, обликује скулптуру (лат. *sculptura*). Задеси се, ретко али постоји, да вајар пише, правећи тако – језичке скулптуре.

Скулптор Миодрага Бата Марјанова² је у периоду од 2006. до 2015. године, нарочито током „зимовања” у Франкфурту на Мајни,

---

¹ РСЈ: [²2011] – *Речник српскога језика*, измењено и поправљено издање, Нови Сад: Матица српска.

² Миодраг Бата Марјанов рођен је 1943. године у Темишвару. Прва четири разреда похађао је у Српској основној школи у темишварском Фабрику (1949–1953), а ондашњи други циклус и гимназију у Лицеју бр. 5 у Темишвару (1953–1961). Високо образовање је стекао на Институту ликовних уметности „Николаје Григореску” у Букурешту, где је дипломирао на Одсеку вајарства 1970. године. Био је наставник уметничког цртања и вајарства у Лицеју ликовних уметности, Темишвар (1970–1972), а затим, до данас, слободни уметник у Немачкој и Француској. Самостално је излагао у Румунији, Италији, Словенији и Немачкој, учествовао на више десетина групних изложби. Његови радови су у многим приватним колекцијама, али и на отвореним локацијама у Румунији, Италији, Пољској, Немачкој, Канади, САД, као и нашој земљи итд. Добитник је националне награде за вајарство *Јон Влад* (Румунија, 1999), члан Савеза ликовних уметника Румуније. Иницијатор је Парка монументалне ликовне уметности (1996) у Гарани, жупанија Караш-Северин, који омогућава уметницима из целог света да у Банатским планинама Румуније поставе своје радове у парк трајних скулптура на отвореном. Поред богатог ликовног стваралаштва, Бата Марјанов интензивно пише на српском и румунском језику, и то есеје, радове у часописима и књиге. У својим књигама сведочи шта се догађа уметницима и самој уметности, виђено из њене унутрашњости. Више о аутору и његовом стваралаштву видети на адреси: <<http://www.marianov.de/>>, датум преузимања: 16. 4. 2019.

ходајући путањом успомена од „душевне куће”, од села Вучја планина у југозападним Карпатима, написао осам књига под заједничким симболичним називом „Nevezani snop”. У фокусу овога приказа је „Nevezani snop 5”: „Ђаволји реп”, издање на српском језику. Књигу је са поднасловном одредницом *Knjiga otuđenja* приредило Културно удружење „Beli bagrem” из Темишвара (Румунија), у партнерству са Тимишким жупанијским саветом посредством Центра за културу и уметност жупаније Тимиш¹ 2015. године (издавач: *TEMPUS editura, Timisoara*); књига је објављена и на румунском језику.

„Ђаволји реп” доноси слику друштвених, политичких, економских, културних и других промена, које су се одвијале у Румунији у другој половини прошлога века. Започиње одломком из бајке Браће Грим „Ђаво и његова баба”, уместо *Предговора* је писмо Николе Шиндика, књижевника и ликовног уметника, самом аутору, да би се даље казивало у девет поглавља, на 230 страна. У овом приказу покушаћемо да *кроз призму елемента вајарског дела представимо ово књижевно дело*.

***

Маса и простор вајарског/језичког материјала. – Вајарско дело настаје од материјала који имају масу и егзистирају у тродимензионалном простору². „Ђаволји реп” настао је, с једне стране, од реминесценција, сећања на ауторово детињство. У целисти доносимо опис старе дечје игре и старог банатског сокака:

U ono vreme po baštama još ne beše svuda plotova, pa smo prelazili slobodno sa jednog poseda na drugi, ne tražeći ničiju dozvolu. Igrali smo se gde god nam je bilo drago. Na ulici još nije bilo asfalta niti drugih obeležja gradskog života. Naš sokak je bio preplavljen travom, samo su pored kuća vredni ljudi uredili malo trotoara, popločavši ga pečenom ciglom, tek toliko da mogu proći dve osobe jedna uz drugu. Kod nas je bilo tako, kod drugih nije. Trava je prosto rasla do uličnog plota, a preko plota, do samih prozora kuća, bujale su ružne i razno drugo cveće. Kada bismo igrali fudbal (ponekad na tri ili četiri banatska jezika – rumunski, srpski, mađarski ili švapski) i lopta nam odleti preko plota, u žbunje nekih divljih ruža, imali smo problema kad je trebalo da je vadimo. Onda bi žrebali ko će se žrtvovati za opšte dobro. Samo po sredini je sokak izgledao pročelav, tamo gde su se pružale one dve štrafte koje su ostavljala kola sa konjima, kada bi

¹ Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”, Вршац 18. 10. 2018. године била је домаћин промоције ове књиге. Опширније видети на адреси: <<https://www.uskolavrsac.edu.rs/odrzana-promocija-knjige-djavalji-rep-bate-marjanova/>>; <<https://www.uskolavrsac.edu.rs/najava-promocije-knjige-djavalji-rep-bate-marjanova/>>.

²За осврт на ликовне елементе вајарског дела консултован је електронски извор: <<https://www.scribd.com/doc/24678998/Vajarstvo-Likovno>> (11. 6. 2019).

jednom nedeljno prolazio prodavac sode sa onim teškim flašama koje se klepetale u drvenim gajbama. „Sodaaaa, sodaaa”, uzvikivao bi on, na tom univerzalnom jeziku koji smo svi znali... Još samo u jesen, ponekad, kad bi već pala i prva slana, a domaćini se spremali za hladne dane dolazila su kola sa drvima za zimu. Inače, ulica je bila potpuno pod našom kontrolom – čopor dečaka i devojčica, svih tih Banačana raznog porekla (*Đavolji rep*, 35-36).

Сећања долазе, у групи или понаособ, ненајављено а остају кратко или непредвиђено. Нека сећања (као на велике љубави из младости) већина од нас има или ће имати, а нека су лична, посебна и једина у разреду (попут ауторових сећања на изгнанство из гимназије; уп. *Đavolji rep*, 57, 220, 221). Употребљен језички материјал доноси експлозију нагомиланих емоција. Неретко су оне песимистичке, понекад прерасту у ласциван текст и псовку, које су израз немоћи – „немоћи пред судбином и судажима са којима нема пиљарења” (*Đavolji rep*, 226).

Аутор вешто обликује и запажања о савременој материји. Тако се Фејсбук види као „planetarna vrteška vesele razonode” (*Đavolji rep*, 17), „mreža u kojoj se svi koprcamo” (25¹), лепа играчка где је приликом играња важно да знамо шта хоћемо и да „не бркамо робу са амбалажом” (18).

Попут вајарског дела које егзистира у тродимензионалном простору, „Đavolji rep” егзистира на румунском, српском и западноевропском простору.

Док се материјалне компоненте скулптуре шире и простиру у и кроз простор², језичке компоненте/јединице (речи, синтагме, реченице) „Đavoljeg repa” шире се и простиру и кроз простор али и време (садашње, будуће и прошло), и то никада хронолошким редом. Исто је и са мотивском структуром: она је свевремена. Промислџа се о животу (*Život je šansa*, 203; *Život je klopka, vrteća klopka, mišji točak da ti ne bude dosadno*, 203; *Život je višeslojan i stvaralaštvo*, 204); о машти (*donkhotovska mašta*, 223), о језику (*Maternji jezik je mentalni sos u kojem smo od trenutka kad progovorimo*, 29); о причи и причању:

Bela stranica papira je simbol početka. Za pisca je ona, još uvek, izazov lične slobode. Isto je i sa računarom: prazno polje ekrana omogućuje neograničen broj slova, reči ili rečenica, stvarajući neku neverovatno intenzivnu istraživačku draž i radoznalost prema novim svetovima. Ali, rekao bih, prava pustolovina

¹ Ако није друкчије наглашено, број у загради означава број стране са које је преузет ексцерпт из романа. Подразумева се да је посматрано издање које се приказује: Bata Marjanov: *Đavolji rep. Knjiga otuđenja (Nevezani snop 5)*. TEMPUS editura, Timisoara, 2015.

² В. електронски извор, фн 4.

počinje još mnogo pre toga u glavi čoveka kojeg zagolicaju muze – vrtlog uzima maha u mozgu onoga koji se lati pisanja (*Đavolji rep*, 11-12).

Početak svake priče traži neki izazov, povod da se nešto ispriča. Na primer, dva moguća drugara (pisac i čitalac, zašto da ne) reše da je čutanje zaborav – a ono, kod starih Grka beše isto što i smrt. Kad stvar pukne počinje nizanje događaja po nekoj nevidljivoj niti – čin koji ipak ima neku svojstvenu zakonitost. Mi je ne znamo al ona postoji – pisac može nametnuti po koje pravilo radi lakšeg odgonetanja priče, ali nije izvesno da će mu to svaki put uspeti. Ponekad, čitalac preskoči ili pretumba raspored, pa ispadne drukčije nego što to beše nameravano. U stvari, dobro je tako: zajedničko učešće u poslu znak je života i poverenja...

Što se priče tiče, najvažnije je da ona može sama da teče. Što bi se reklo, da ima osnovu na koju se može nadovezati nikada zasićena ljudska mašta i da može da bere, kao sa neke beskrajne livade, sve drugo i drugo prekrasno cveće, koje bi zajedno sačinilo Veliki Buket ovoga sveta (*Đavolji rep*, 13).

Шупљине и празнине у (језичкој) скулптури. – Материја скулптуре затвара или омеђује неки простор, стварајући шупљине и празнине у скулптури¹ – садржај „Đavolјег гера” попуњава шупљине и празнине у памћењу, у „магли заборава” (*Đavolji rep*, 25) једног бурног доба историје и осећању како савременика, тако и оних који су се родили после њих, правих и измишљених ликова. А на површини дела, појављују се, у зависности од ока посматрача, (не)намерне неравнине. С тим у вези, осврнућемо се на промишљање књижевника, ликовног уметника и лектора романа Николе Шиндика (поглавље: *Pismo*, 7–9). Шиндик примећује да језик романа, интерпретације мишљеног има „višak *neravnina*, *iverja* i *trunja*” (граф. истицање И.Ђ.; *Đavolji rep*, 8), који је „оčekivan i logičan”, а да је ауторова мисао јасна (уп. 8). Напомињемо да сâм аутор истиче у другом поглављу књиге да је прво поглавље (*Mreža*) уједно и први текст који је аутор написао на српском (уп. *Đavolji rep*, 27). Ми ћемо се више посветити амалгаму стилова који у роману примећујемо – (не)намерним *неравнинама* у овој језичкој скулптури.

Употребљени стилови (разговорни, који почиње или бива пресечен или окончан књижевноуметничким стилем) мешају се као да се комбинују две вајарске технике: моделирање и клесање. Ниједан се не задржи у целом поглављу, што доприноси разноликости казаного, па и динамици дела. Примерице, у поглављу *Mreža* писац описује свој први сусрет, у зрелим годинама живота, са друштвеном мрежом, и то кроз свакодневну комуникативну ситуацију коју боји колоквијалним изразима: помиње „konto на Fejsbuku” (*Đavolji rep*, 15), на којем се постављају „fotke” (19), а

---

¹ Исто.

људски мозак који тиме управља или се укључује у планетарни „ringešpil” (19) пореди са „biokompjuterom” (24). Разговорни стил прекида се промишљањима о човеку. Човек се, између осталог, види као „nedovršeno stvorenje” (24), апострофира се његова окренутости себи и сопственим потребама – „Sada više niko ne učestvuje u delima bližnjega svoga (ako ga slučajno ima)” (25). Поглавље се завршава, уз остало, промишљањем о човековој пролазности („Sve odlazi u zaborav” /25/, „u magli zaborava” /исто/).

Важност масе. – Приликом стварања скулптуре придаје се различита количина важности маси. У египатским скулптурама, маса је од велике важности; у делима неких модерних вајара, као што су браћа А. Певзнер и Н. Габо¹, маса је сведена на минимум, и чине је транспарентне пластичне плоче или танки метални штапови. Чини се да се „Đavolji rep” приклања овој другој струји – модерној. Транспарентне пластичне плоче биле би епизоде из ауторовог живота, (шилрати) метални штапови – солилоквијуми о животу уопште, о уметнику у свету, о крају детињства. Тако се у поглављу VI (*Vila sa Moriša*) љубавна прича – као транспарентна пластична плоча – део младости са позоришном уметницом Илоном Берењи неретко пресеца – као металним штаповима – нпр. разматрањем природе уметника, који су „pravljени po istom kalupu” (*Đavolji rep*, 165), или пак читавом дигресијом о оностраним пратиоцима сваког људског бића – „svako ljudsko biće ima dva pratioca, koje nosi na svojim ramenima: jednog na levom, jednog na desnom. Niko ne zna tačko ko su, ili, da li je jedan dobar, a drugi nije. Činjenica jeste da, ako ti onaj sa desne strane kaže da nešto uradiš, sasvim izvesno je da će ti levi reći: „nemoj to da radiš” (162). А кроз речи јунакиње, разматра се и питање идентитета: „dvojezične osobe (...) imaju duševnu nesigurnost zbog svog rasepljenog identiteta” (117). Пандам нашем промишљању о плочама и шилцима у језичкој творевини коју овде приказујемо налазимо и у разматрању Николе Шиндика, који примећује: „Redak je slučaj da je neko štivo tako pitko, da proso mili, klizi, a onda stegne dijafragmu u težak grč” (*Đavolji rep*, 9).

Површина скулптуре и њен карактер. – Површине скулптуре су оно што је видљиво. Могу бити конвексне и конкавне. Конвексне површине сугеришу пуноћу, али и уздржаност, затварање, притисак унутрашњих сила, док конкавне површине приказују деловање спољашњих сила које су индикатор колапса и ерозије.² Језичка

¹ Исто.

² Исто.

површина „Đavoljeg gера” је конвексна у једној кривини, а конкавна у другој. Она сугерише утицај унутрашњих сила и притисака (какву поседује стваралачка душа уметника), али у исто време је рецептивна за спољашње силе и притиске – ерозија настаје по утицајем спољашњег света: „Samo slobodan čovek može da se smeje iz sve duše; a da bi bio slobodan, prvo mora da se svega oslobodi, a najpre gluposti ovoga sveta, što bi se reklo, teskobe trodimenzionalnog univerzuma” (*Đavolji rep*, 209). Акцентовани однос уметника и света, у духу је модернизма.

Светлост и боја. – Док сликар у својим делима ствара светлосне ефекта, вајар обликујући форме скулптуре индиректно манипулише светлост. Како ће се дистрибуирати светлост и сена преко форми скулптуре, зависи од правца и интензитета светлости из спољашњих извора¹. Када је реч о „Đavoljem repu”, светлост је спољашња, у очима посматрача, јер је Ђаво, смештен у носећој и насловној метафори дела, представник *таме*. Аутор тврди (и доказује) да „niko drugi nego sam nečastivi, umešao svoje krvave prste u naše sudbine. Brzo se sakrio da ga ne vidim, ali moj hitar pogled ipak mu je spazio dlakav i krastav rep” (*Đavolji rep*, 222).

Боја скулптуре може настати вештачким путем, бојењем материјала који чине скулптуру, или може бити (и остати) природна. „Đavolji rep” је мешавина ова два поступка, ако је то у вајарству могуће; у језику – јесте. Нешто је стварно, друго измишљено, а све обојено „да све постане још стварније”².

***

О Бати Марјанову као есејисти писали су Павел Шушара, Корнел Унгуреану и Јован Пејанов. О разнородним стваралачким подухватима, једнако књижевним и ликовним, Бате Марјанова шира јавност имала је прилике да чита у: недељнику Савеза Срба у Румунији *Наша реч*, у биографском лексикону стваралаштво Срба у дијаспори: *Српски писци у расејању* (1914–2014) Милене Милановић, *Новом Темшиварском веснику*, у *Савременику*; в. такође и: *Enciclopedia Banatului*.

У овом приказу покушали смо да апострофирамо елементе вајарског дела у овом књижевном делу. Испоставило се у неку руку и укратко да је књижевно дело у рукама вајара јесте скулптура. Као и

¹ Исто.

²В. текст *О Knjigama pod zajedničkim naslovom „Nevezani snop”*, који употпуњује омот посматраног издања.

скулптура, и књижевно дело креира се са циљем уметничког израза, скулптура је притом тродимензионална форма, књижевно дело – вишедимензионална форма. Подразумева се да је немогуће *одједном, у потпуности* сагледати тродимензионалну форму скулптуре. Ако обиђе око скулптуре (или се нађе у њеној унутрашњости), посматрач може сагледати целину¹. Исто тако, немогуће је на једном месту и из једне руке сабрати сва језичка промишљања о једном књижевном делу.

Ово разматрање масе и простора, шупљина и празнине, површине и њеног карактера, светлости и боје „Ђаволјег гера” довело нас је и до запажања самога аутора, Бате Марјанова, на једној од страница књиге, којим завршавамо овај пробрани приказ:

Ponešto se može bolje objasniti preko forme, a opet, druge stvari postaju jasnije preko reči, one apstraktne i nevidljive uglavnom. Onome što se može opipati i videti, to jest ono što ima oblik, reči su manje potrebne, premda stvarnost po sebi, bez logosa, gubi smisao. Nema šta , jedno bez drugog ne može (*Ђаволји гер*, 213).

На крају, можемо да се запитамо и да ли су усуд или суђаје одредиле да изабрани језички материјал обликује баш мисао вајара...

Ивана Ђорђевић,²
Висока школа струковних студија за васпитаче
„Михаило Палов”, Вршац

Примљен: 11.06.2019.

Прихваћен: 09.02.2020

¹ В. фн 4.

² ivanacurcin@yahoo.com